

Magdalena Jurewicz-Nowak*

 <https://orcid.org/0000-0003-0546-5846>

Z GLOTTODYDAKTYCZNEGO WARSZTATU APLIKACJA WIEDZY O PRAWACH CZŁOWIEKA NA ZAJĘCIACH Z JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO NA POZIOMIE A1

Słowa kluczowe: nauczanie języka polskiego jako obcego, wiedza o prawach i wolnościach człowieka, materiały dydaktyczne, kształcenie CLIL

Streszczenie. Artykuł porusza kwestię adaptacji wiedzy o prawach człowieka na zajęciach języka polskiego jako obcego na poziomie początkującym. Przedstawia możliwości zastosowania języka obcego jako narzędzia do zdobycia wiedzy w zakresie praw człowieka. Celem artykułu jest przedstawienie propozycji przykładowych ćwiczeń. Podstawę materiałową stanowią dokumenty prawne: Powszechna deklaracja praw człowieka (1948), Deklaracja praw dziecka (1959) oraz Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty (1960). W koncepcji zajęć wykorzystano podejście dydaktyczne CLIL (zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe).

1. UWAGI WSTĘPNE

Artykuł porusza problem użycia języka obcego w celu przyswojenia wiedzy fachowej i nabycia przez cudzoziemców określonych umiejętności na pierwszym etapie nauki tego języka. Próbę taką podjęto w ramach projektu unijnego *Stucham, rozumiem, działam. Poszerzanie kompetencji językowych cudzoziemców w celu zapobiegania alienacji społeczno-zawodowej (2019–2021)*¹. Celem artykułu jest

*m.jurewicz@ifp.uz.zgora.pl, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Zielonogórski, al. Wojska Polskiego 69, 65-752 Zielona Góra.

¹ Projekt należy do Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020. Oś Priorytetowa III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju. Działanie 3.1. Kompetencje w szkolnictwie wyższym. Jest realizowany na Uniwersytecie Zielonogórskim we współpracy z Zielonogórskim

przedstawienie założeń nauczania języka polskiego jako obcego w zakresie praw człowieka oraz propozycji ćwiczeń na poziomie A1. Jednym z głównych zadań w projekcie jest nabycie/rozwinięcie przez cudzoziemców kompetencji językowej. Uczestnikami kursów są osoby dorosłe o zróżnicowanym pochodzeniu etnicznym. Podstawę metodyczną stanowią opisy poziomów poszczególnych sprawności opisanych w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* (Janowska i in. 2011) oraz *Programy nauczania języka polskiego jako obcego* (Janowska i in. 2011). Dla każdej grupy przewidziano sześćdziesiąt godzin lekcyjnych na określonym poziomie. Oprócz nauczania *stricte* językowego projekt zakłada rozwój sprawności pozajęzykowych w obszarze wiedzy o prawach człowieka. W realizację tego zadania zaangażowała się organizacja pozarządowa – Zielonogórskie Towarzystwo Edukacyjne „Civilitas”. Jej przedstawiciele posiadają wieloletnie doświadczenie w kształceniu o prawach i wolnościach człowieka. Dziedzina ta należy do nauk społecznych i jest obecna w podstawie programowej przedmiotu *wiedza o społeczeństwie* dla polskich szkół podstawowych i średnich (Dz.U. z 2017 r., poz. 356, 59, 949 i 2203). Kwestię praw człowieka i problem ich naruszania w kontekście pedagogiki podejmują m.in. publikacje: *Pakty Praw Człowieka w procesie edukacji* (1994), *Antydyskryminacja* (2005), *Prawa człowieka* (2018), *Wokół dyskryminacji* (2018). Główne cele nauczania przedmiotu to: prezentowanie podstawowych praw człowieka zawartych w dokumentach prawnych (m.in. *Międzynarodowej karcie praw człowieka narodów zjednoczonych*, *Europejskiej konwencji praw człowieka*, *Europejskiej karcie społecznej*, *Deklaracji praw dziecka*), propagowanie wartości (jak wolność, tolerancja, sprawiedliwość, szacunek dla prawdy), wykształcenie umiejętności rozpoznawania okoliczności, w których prawa te zostają naruszone oraz podejmowania określonych działań w takiej sytuacji (Lister 1993, s. 4–5). Wskazane założenia stanowiły jednocześnie podstawę realizacji zadania unijnego, na które przeznaczono 8 godzin lekcyjnych. Z racji, że uczestnicy projektu jako prymarną potrzebę wskazywali naukę języka polskiego, podjęto próbę połączenia wiedzy językowej i pozajęzykowej związanej z prawami człowieka. Takie podejście na lektoratach języka polskiego jest charakterystyczne dla idei kształcenia CLIL (Content and Language Integrated Learning). Definiuje się je jako zintegrowane uczenie / uczenie się

Towarzystwem Edukacyjnym „Civilitas” w Zielonej Górze. Zajęcia z praw człowieka odbyły się 30 sierpnia 2020 r. Grupa A1 liczyła jedenaście osób. Uczestnicy pochodzili z Japonii, Chin, Filipin, Rosji i Ukrainy. Wprowadzenie obostrzeń związanych z epidemią koronawirusa nie pozwoliło w pełni zrealizować zaplanowanych ćwiczeń. Zrezygnowano z aktywności wymagających bezpośredniego kontaktu między uczestnikami zajęć. Udało się przeprowadzić ćwiczenia: „Moje imię”, „Deklaracja...”, „Prawo do...”, „Co z czym”, „Nasza Deklaracja” (praca indywidualna). Cudzoziemcy z zaangażowaniem wykonywali zadania, szczególnie żywo zareagowali na odczytanie tekstu „Deklaracji...” w ich językach rodzimych. Ćwiczenia sprowokowały uczestników do zadawania pytań i dzielenia się problemami, których doświadczali w Polsce. W efekcie przedstawiciele ZTE „Civilitas” zaprosili także do współpracy prawnika, który udzielił porad prawnych cudzoziemcom.

języka i treści przedmiotowych (Rzeszutko-Iwan 2016, s. 99). Głównym atutem pedagogiki CLIL jest całościowe ujęcie rozwoju człowieka zarówno w wymiarze jednostkowym (aspekt psychiczny, intelektualny, emocjonalny), jak i społecznym (aspekt socjologiczny), przewyciężenie bariery językowej, szczególnie trudne na poziomie początkującym, rozumienie zjawiska wielokulturowości, odrzucenie uprzedzeń i stereotypów (Rzeszutko-Iwan 2016, s. 100, Handzel 2014, s. 147).

2. WYZNACZNIKI NAUCZANIA WIEDZY O PRAWACH CZŁOWIEKA. W JAKIM ZAKRESIE UMIEJĘTNOŚCI JĘZYKOWE WIAŻĄ SIĘ Z KOMPETENCJAMI SPECJALISTYCZNYMI?

Nauczanie języka polskiego w obszarze praw człowieka łączy z glottodydaktyką specjalistyczną podstawa materiałowa, którą stanowią teksty specjalne, należące do odmiany prawnej języka. W tradycyjnym ujęciu B. Wróblewskiego język prawny jest rozumiany jako język prawodawcy (język aktów normatywnych) (Wróblewski 1948, s. 54). Określa się go także jako język rodzajowy, rejestr językowy, idiolekt prawodawcy (Malinowski 2006, s. 21). Wśród wyróżników tej odmiany wymienia się najczęściej: brak osobowego nadawcy wypowiedzi, ścisłość, zwięzłość, posługiwanie się terminologią (z przewagą terminów rzeczownikowych, których zadaniem jest nazywanie i porządkowanie świata), ścisły związek pomiędzy pojęciem a jego nazwą (Pieńkos 1999, s. 64–78). Nauczanie języka polskiego w zakresie praw człowieka nie jest jednak kształceniem dla potrzeb zawodowych lub akademickich, co stawia przed nim inne cele komunikacyjne i działania (Por. Gębał 2016). Inaczej mówiąc, zadaniem lektora nie jest nauczenie języka specjalistycznego w jego odmianie prawnej. Zakłada się jednak, że słuchacz powinien rozumieć słownictwo i kolokacje związane z tematyką prawną, które są niezbędne do realizacji zadań przewidzianych w projekcie na określonym poziomie językowym.

Nauczanie języka polskiego w obszarze praw człowieka ma służyć wspieraniu podmiotowości indywidualnej cudzoziemców oraz zapobiegać ich alienacji społecznej i zawodowej. Bycie podmiotem w ujęciu pedagogicznym oznacza świadomość własnej odrębności w stosunku do innego człowieka oraz otoczenia. Podmiotowość wyraża się poprzez poznawanie otaczającego świata i oddziaływanie na niego, kierowanie swoim życiem i branie za nie odpowiedzialności oraz uznawanie norm moralnych i prawnych przyjętych w społeczeństwie (Okoń 2001, s. 297). W socjologii podmiotowość definiuje się w ramach koncepcji aktywizmu, w której zarówno działania społeczne, jak i jednostkowe uważa się za istotny składnik wpływający na rzeczywistość społeczną. Podmiot nie jest jedynie biernym odbiorcą bodźców zewnętrznych, lecz w sposób twórczy

wpływa na okoliczności, które równocześnie go kształtują (Pacholski, Słaboń 2001, s. 11). Przyjęcie postawy podmiotowej przez słuchacza jest konieczne, aby spełnić założenia leżące u podstaw edukacji o prawach człowieka. Drugim kluczowym pojęciem w tym kontekście jest tożsamość jednostki, rozumiana jako stosunkowo spójny obraz własnej osoby, złożony z zestawu cech przypisywanych przez nią sobie samej. (Pacholski, Słaboń 2001, s. 208). Cudzoziemcy, którzy doświadczają zmiany społeczno-kulturowej, mogą odczuwać kryzys tożsamości, niepewność wobec własnej identyfikacji kulturowej. Dlatego też istotnym aspektem projektu jest łagodzenie skutków poczucia napięcia, wyobcowania w procesie integracji społecznej (Kłoskowska 2005, s. 107–109). Rozważania te przyczyniły się do sformułowania następujących założeń: zadaniem lektora jest rozwijanie w słuchaczach umiejętności samodzielnego i krytycznego myślenia, podejmowania działań w celu rozwiązywania problemów (cognition) oraz kształtowania postaw odpowiedzialności, otwartości, szacunku wobec różnic kulturowych (culture). Język obcy stanowi środek do przyswajania wiedzy o prawach człowieka (content) i jednocześnie przedmiot nauczania (communications). Wobec tak postawionych wymagań nadrzędnym wyzwaniem staje się połączenie tych elementów w spójną całość (Handzel 2014, s. 147).

3. SPECYFIKA JĘZYKOWO-STYLISTYCZNA TEKSTÓW ZAWIERAJĄCYCH PODSTAWOWE WIADOMOŚCI NA TEMAT PRAW CZŁOWIEKA

Przygotowanie materiałów dydaktycznych zostało poprzedzone analizą jednorodnego funkcjonalnie i stylistycznie zestawu tekstów na temat praw człowieka. W badaniu zastosowano metodę kwantytatywną, która pozwala wyodrębnić słowa klucze oraz poznać i określić specyfikę odmiany językowej, jaką reprezentują teksty. Korpus obejmuje trzy dokumenty międzynarodowe: *Powszechną deklarację praw człowieka* (1948), *Deklarację praw dziecka* (1959) oraz *Konwencję w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty* (1960). W badaniu wyodrębniono zbiór 888 jednostek leksykalnych, w tym leksykę częstą, występującą w tekstach przynajmniej trzykrotnie. W kolejnym kroku uporządkowano materiał według pól semantycznych: regulacje prawne (np. *prawo, norma, międzynarodowy, ratyfikacja, ustalić*), funkcjonowanie państwa (np. *polityka, państwo, państwowy*), edukacja (np. *oświata, szkoła, nauka, wychowanie, umożliwić*), ekonomia i potrzeby finansowe (np. *majątek, mieszkanie, utrzymanie, zapewnić*), nazwy człowieka i grup ludzi (np. *osoba, człowiek, członek, rodzina, rodzice, społeczeństwo*), tożsamość i identyfikacja (np. *religia, narodowość, język, pochodzenie, kolor skóry, pleć, rasa, inny, pogląd*), zasady współżycia społecz-

nego (np. *pomoc, zabezpieczenie, jednakowe traktowanie*), prawdy i wartości życiowe (np. *wolność, życie, rozwój, godność, poszanowanie, braterstwo, zdrowie, ludzki, dobry, słuszny*), zachowania i zjawiska nieakceptowane społecznie (np. *dyskryminacja, ograniczenie, bezrobocie, zmuszać*), określenia czasu (np. *dzień, rok, czas, upływ*). W zestawieniu pominięto nazwy własne. Część leksemów pokrywa się ze słowniczkiem Waldemara Martyniuka opracowanym dla elementarnego poziomu zaawansowania (2004) lub *Słownikiem minimum języka polskiego* Haliny Zgółkowej (2013), np. *prawo, nauka, rodzina, cel, skutek, religia, język, kolor, skóra, pleć*, część natomiast reprezentuje poziom wyższy i wyspecjalizowany, np. *norma, wyznanie, rasa, braterstwo, ratyfikacja, konwencja*.

Pod względem gramatycznym zdecydowaną większość jednostek leksykalnych stanowią rzeczowniki (440), następnie czasowniki (171) i przymiotniki (158). Pod względem składniowym dominują zdania złożone. Charakteryzuje je różny stopień dyrektywności, wskazujący na możliwość lub konieczność realizacji prawa, np. *Małżeństwo może być zawarte..., Każda osoba ma prawo do własności..., Nikogo nie wolno zmuszać*. Stąd częsty udział czasowników modalnych: *(nie) powinien* (22 razy), *należy* (9 razy), *móc* + bezokolicznik (16 razy). Występują też formy bezosobowe, np. *uważa się, notyfikuje się, sporządzono*, imiesłowowe: *zrewidowany, oparty, zawierający*, gerundialne: *stosowanie, uczęszczanie*. Formy niesobowe, np. *można, trzeba* są wprowadzane stopniowo od poziomu A2 (Janowska i in. 2011, s. 49), rzeczowniki odczasownikowe, np. *czytanie* od poziomu B1 (Janowska i in. 2011, s. 81), formy niesobowe, np. *mówi się* i w czasie przeszłym *czytano, napisano* od poziomu B2, podobnie jak konstrukcje imiesłowowe, np. *przeczytany, czytając* (Janowska i in. 2011, s. 114). To oznacza, że wprowadzenie oryginalnego i obszernego tekstu prawnego na poziomie A1 przysporzy cudzoziemcom znacznych trudności nie tylko natury słownikowej. Pewnym ułatwieniem w pracy jest międzynarodowy charakter deklaracji i konwencji traktujących o prawach człowieka. Można przypuszczać, że ogólna ich treść i struktura są znane cudzoziemcom (np. *Powszechna deklaracja praw człowieka* jest dostępna w ponad 500 językach). Ostatecznie, ze względu na cel zajęć i potrzeby uczestników projektu, podjęto decyzję o zastosowaniu tekstu adaptowanego, uproszczonego w zakresie leksyki i struktur gramatyczno-składniowych.

4. PROPOZYCJA DYDAKTYCZNA

Warsztaty z praw człowieka odbywają się w drugiej części cyklu zajęć językowych, czyli po ok. 30 godzinach kursu językowego, w czterech blokach po 2 godziny lekcyjne. Uczestniczą w nich: 11 cudzoziemców, nauczycielka języka obcego oraz specjalista w zakresie praw człowieka. Tematem zajęć są elementy

wiedzy o prawach człowieka w powiązaniu z problemem tożsamości i dyskryminacji. Cele szczegółowe warsztatów: uczestnik poznaje fundamentalne normy moralne i prawne w języku polskim, ma poczucie własnej wartości i jest otwarty na różnice kulturowe, potrafi zdefiniować własną tożsamość, poznaje różne formy dyskryminacji i potrafi je określić w języku polskim, umie zareagować w sytuacji łamania praw człowieka. Przed warsztatami należy przygotować: tablicę, komputer, rzutnik, ekran, karty pracy, mazaki, nożyczki, klej. Techniki i formy pracy: drama, pantomima, dyskusja, praca wspólna, w grupach trzy- i czteroosobowych oraz indywidualna. Skład osobowy grup powinien się zmieniać w trakcie zajęć.

Przebieg zajęć:

1. Przywitanie wszystkich, przedstawienie specjalisty od praw człowieka. Nauczycielka zapisuje na tablicy zdanie: *Wszyscy wiedzą, że (ja) ... i nikt nie wie, że (ja) ...*, np. *Wszyscy wiedzą, że mam na imię Magdalena i nikt nie wie, że lubię tańczyć salsę w kuchni*. Zabawa rozładowuje napiętą atmosferę, szczególnie wtedy, gdy pojawia się w grupie nowa osoba, co budzi nie tylko ciekawość, ale i niepokój.
2. Ćwiczenie *Projekt „Humanae”*. Wprowadzenie do tematyki zajęć. Pracuje cała grupa. Technika „burzy mózgów”.

Aby zogniskować uwagę uczących się, prowadząca wyświetla na dużym ekranie projekt Angélikiego Dass pt. *Humanae*. Na obrazie pojawia się kilkadziesiąt portretów ludzi. Jest to swoisty katalog wszystkich odcieni skóry człowieka. Lektorka prosi grupę o podanie skojarzeń leksykalnych związanych z obrazem. Ukierunkowuje słuchaczy, zadając pytania: z czym kojarzy ci się ten obraz? Co różni osoby? Zapisuje odpowiedzi na tablicy wraz z typowymi dla nich połączeniami, np. *fotografia (kolorowa, ładna), kolor (biały, brązowy, beżowy, jasny, ciemny), skóra, ludzie, kobieta, twarz, wiek, różnić się, poważny, inny*. Następnie przedstawia tytuł projektu i jego autorkę (wyświetla zdjęcie). Opowiada, jak Angélika Dass opisuje kolory skóry, np. „Angélika Dass urodziła się w rodzinie pełnej kolorów. Skóra jej taty ma kolor ciemnej czekolady. Jej mama ma kolor cynamonu, orzecha i miodu. Jej babcia ma porcelanową skórę i włosy koloru bawełny. Dziadek ma kolor między wanilią a jogurtem truskawkowym. A ciocia ma skórę beżową jak naleśnik”. Podczas mówienia można wskazywać na portrety (barwy, części ciała) wyświetlone na ekranie. Jeśli niektóre określenia są nieznanymi słuchaczom, należy pokazać przedmiot lub jego ilustrację, np. bawełny, orzecha, porcelany. Lektorka zachęca słuchaczy do zabawy: *Mój kolor skóry jest bananowy, a jaki jest twój?*

3. Ćwiczenie *Moje imię*. Jest to rozszerzenie znanej już uczestnikom kursu sytuacji komunikacyjnej – prezentacja siebie. Praca indywidualna.

Prowadząca prosi uczestników o zapisanie na kartce swojego imienia w porządku wertykalnym i dopisanie do każdej litery cechy dotyczącej imienia lub charakteru i wyglądu, zainteresowań osoby. Jako przykład podaje swoje imię i dodaje określenia (imię *ładne, atrakcyjne, modne, tradycyjne, typowe, zwyczajne, dziwne, brzydkie, ciekawe, śmieszne*, cechy charakteru i wyglądu: *miła/miły, ambitny, wysoka/wysoki, szczupła...*), zainteresowania (*film, sport...*). Litera imienia może rozpoczynać wyraz, znajdować się w środku lub na końcu słowa. Słuchacze prezentują swoją pracę grupie.

4. Ćwiczenie *Mozaika*. Praca indywidualna.

Cudzoziemcy otrzymują karteczki. Są na nich zapisane pełne zdania lub zdania z luką do samodzielnego uzupełnienia. Na niektórych materiałach jest podpowiedź (kategoria np. płeć lub obrazek). Zdania uwzględniają różne elementy tożsamości, cech ludzi. Zadaniem uczestników jest ułożenie wypowiedzi – prezentacji siebie. Zapisują ją na karcie pracy i przedstawiają grupie. Uczestnicy mają możliwość wyboru treści dotyczących własnej tożsamości bez odczuwania niepotrzebnej presji, np.:

Mam na imię... *Maricruz*, Mam *hiszpańskie* imię, Mam ładne imię. Lubię moje imię / nie lubię mojego imienia, Jestem *kobietą* (płeć), Jestem *cudzoziemką*. Jestem *niepełnosprawną*. Religia jest dla mnie *ważna/nieważna*, Jestem *chrześcijanką*. Moje wyznanie / Moja religia to *buddyzm*. Pochodzę z *Meksyku*. Jestem *Meksykanką* (narodowość), Mówię po... *hiszpańsku*, Jestem *mężatką* (stan cywilny). Mam *brązowe* oczy, Mam *czarne* włosy. Moja skóra jest *brązowa*. Lubię *śpiewać* (zainteresowania), Jestem *recepjonistką* (praca), Pracuję w *hotelu* (miejsce pracy), Nie pracuję.

Po wykonaniu ćwiczenia lektorka pyta o odczucia słuchaczy. Zachęca do refleksji, o czym uczestnicy mówili bez problemu, a co jest trudne. Dlaczego tak jest? Prosi o wskazanie i przeczytanie „trudnych” zdań. Wraca do postaci Angélikii Dass i pyta, dlaczego artystka zrobiła projekt o kolorach skóry. W trakcie rozmowy mogą pojawić się kluczowe pojęcia – internacjonalizmy (zwykle w języku słuchaczy) typu: *dyskryminacja, rasizm, nietolerancja, stereotyp*.

5. Ćwiczenie *Pozycje wyjściowe* (Podsiadło-Dacewicz 2005, s. 104). Technika dramy.

Prowadzący prosi kilkoro cudzoziemców, aby stanęli obok siebie i chwycili się mocno za ręce. Dokładnie tłumaczy grupie zasady. Uczestnicy muszą wiedzieć, że nie wolno im się rozłączyć. Wymienia kategorię (np. jesteś kobietą), następnie prosi kobiety o krok do przodu lub krok do tyłu. Należy też uprzedzić słuchaczy, że nie muszą wykonać ruchu, jeśli nie chcą, nie czują się komfortowo. Zbiór kategorii należy wcześniej przemyśleć i dopasować do uczestników (wziąć pod uwagę aspekt

kulturowy, psychiczny, emocjonalny). Prowadzący zaczyna odczytywać kategorie (np. pochodzenie, cechy osobiste, rodzina, wykształcenie), np.:

Jesteś mężczyzną – krok do przodu, Jesteś kobietą – krok do tyłu, Urodziłeś się / urodziłaś się w Europie – krok do przodu, Urodziłeś/urodziłaś się poza Europą – krok do tyłu, Twój rodzice, dziadkowie urodzili się w Polsce – krok do przodu, Jesteś cudzoziemcem/cudzoziemką – krok do tyłu.

Po wykonaniu ćwiczenia prawdopodobnie łańcuch zostanie przerwany. Każdy będzie stał w innym miejscu. Prowadzący pyta o odczucia słuchaczy, co jest trudne w tym zadaniu, co im się podoba, nie podoba i dlaczego.

6. Ćwiczenie „Drzewo” (Podsiadło-Dacewicz 2005, s. 90). Pracuje cała grupa.

Nauczycielka rysuje na dużej kartce kształt drzewa i na jego pniu zapisuje *dyskryminacja*, w miejscu korzeni *przyczyna dyskryminacji*, nad gałęziami drzewa – *skutki dyskryminacji*. Wyjaśnia, co znaczą te wyrazy. Na ekranie wyświetla bank słów (*antypatia, arogancki, agresja, emigracja, emigrant, wyglądać, wygląd, inny, stereotyp, chory, słaby, konflikt, wojna, demonstracja, polityka, zakaz, terroryzm, terrorysta*). Lektorka sprawdza, czy słuchacze rozumieją znaczenie wyrazów. Wykorzystuje różne strategie: ilustracja, pantomima, podanie synonimu, antonimu, użycie słownika. Następnie prosi ochotników o przyporządkowanie wyrazów do *przyczyn* i *skutków*. Zachęca słuchaczy do podania własnych pomysłów. Później odwraca drzewo do góry nogami. Zadaje pytanie: co jest teraz przyczyną dyskryminacji, co jest skutkiem, co można zrobić, jeśli czuję się dyskryminowany, jeśli widzę, że ktoś jest dyskryminowany, kto może mi pomóc (technika „burzy mózgów”). Specjalista w zakresie praw człowieka zapisuje pomysły słuchaczy i przedstawia rozwiązania.

7. Ćwiczenie „Deklaracja...” Praca z tekstem w grupach. Słuchacze otrzymują *Powszechną deklarację praw człowieka*. Materiał jest podzielony na kilka części. Każda osoba w zespole dostaje jeden element tekstu.

Lektor prosi o ciche przeczytanie fragmentów tekstu. Następnie zadaje pytania związane z materiałem, jego tytułem, tematem: Czy słuchacze znają ten tekst? Czy czytali go w swoim języku? Czy mogą podać (zapisać na tablicy) tytuł w swoim języku? Co oznacza tytuł tekstu? O czym jest tekst? Czy wiedzą, kiedy i dlaczego powstał? Puszcza słuchaczom materiał dźwiękowy – fragmenty *Deklaracji* w językach słuchaczy i języku polskim.

Rozdaje materiał, który prezentuje nową leksykę (praca indywidualna). Prosi o podpisanie fotografii wyrazami z ramki, np.

zakaz dyskryminacji, każdy człowiek jest wolny, prawo wyborcze

zakaz dyskryminacji .....

8. Ćwiczenie „Prawo do...”. Wprowadzenie wiedzy o kategoriach praw człowieka. Praca w grupach.

Specjalista w zakresie praw człowieka przedstawia podział praw na trzy generacje. Klasyfikacja z przykładami, materiałem ikonograficznym jest wprowadzona w formie prezentacji. Następnie prosi słuchaczy o podkreślenie w tekście *Deklaracji* wyrażen *prawo do...* Rozdaje kartę pracy z tabelką. Poszczególne grupy dopasowują wyrażenia do odpowiedniej kategorii. Polecenie: Proszę uzupełnić tabelę według wzoru.

I generacja prawa osobiste i polityczne	II generacja prawa ekonomiczne, społeczne, socjalne, kulturowe	III generacja prawa solidarnościowe (kolektywne)
<i>prawo do życia...</i>	<i>prawo do pracy...</i>	<i>prawo do pomocy humanitarnej...</i>

Po zakończeniu ćwiczenia, słuchacze mogą zauważyć, że uzupełnili tylko kolumnę pierwszą i drugą. Prowadzący wyjaśnia, że *Deklaracja* uwzględnia prawa I i II generacji.

9. Ćwiczenie *Co z czym*. Proszę połączyć.

A	B	
0. być równym	a. dyskryminacji	0. <i>b</i>
1. mieć prawo	b. wobec prawa	1.
2. zakaz	c. prawa innych	2.
3. zawrzeć	d. do życia	3.
4. każdy człowiek	e. związek małżeński	4.
5. szanować	f. jest wolny	5.

10. Ćwiczenie *Nasza Deklaracja*. Praca w zespołach.

Prowadzący prosi grupy o zapisanie na karcie pracy poszczególnych praw człowieka według ich ważności (od 1 do 10). Cudzoziemcy muszą negocjować, np. *Zgadzam / nie zgadzam się z tobą, Dobry pomysł, Masz rację, Myślę, że nie masz racji. To prawo jest ważniejsze*. Reprezentant zespołu przedstawia propozycję całej grupie.

11. Ćwiczenie *Plakat*. Praca w zespołach.

Nauczycielka proponuje grupie zaprojektowanie plakatu, na którym umieszczą hasło inspirowane tym prawem człowieka, które uznali wcześniej za najważniejsze. Do wykonania zadania potrzebne będą kartki A3, mazaki, gazety, nożyczki, klej. Każda grupa wybiera reprezentanta, który przedstawi projekt.

12. Ćwiczenie *Kalambury*.

Odgrywanie pantomimy z użyciem nowej leksyki. Uczestnicy dzielą się na dwa zespoły. Kolejno osoby z każdej grupy losują kartkę z zapisanym wyrażeniem, np. *prawo do wolności*. Następnie przedstawiają sens wyrażenia za pomocą mowy ciała. Jeśli grupa odgadnie wyrażenie, otrzymuje punkt.

13. Podsumowanie warsztatów. Ewaluacja. Podziękowanie uczestnikom za pracę i aktywność.

5. WNIOSKI

Zaproponowane ćwiczenia mają za zadanie zaangażować zmysł wzroku, słuchu, dotyku odbiorcy, a także zdynamizować zajęcia dzięki wprowadzeniu aktywności ruchowej. Ponadto istotnym celem zastosowanych technik jest wywołanie w słuchaczu potrzeby komunikacji (udzielania informacji na swój temat i innych ludzi, na temat przedmiotu zajęć, selekcji, wymiany informacji, wypracowywania wspólnego stanowiska). Korzystne w pracy metodą CLIL jest także przełamanie rutyny, zmiana przyzwyczajęń słuchaczy (wytworzonych układów), możliwość podjęcia trudnych kwestii zauważanych przez lektora w trakcie zajęć językowych: problemu adaptacji w grupie, negatywnych emocji wobec kogoś, nieśmiałości. Szczególną wartością warsztatów z zakresu praw człowieka jest sposobność dostrzeżenia tych czynników, które na co dzień są dla nas niewidoczne, jak wartości, normy, przekonania, tabu.

BIBLIOGRAFIA

- Domagała A., Florczak A., 2018, *Prawa człowieka. Materiały edukacyjne*, Wrocław.
- Domagała A., Krawczak-Chmielecka A., Mikulska-Jolles A., 2018, *Wokół dyskryminacji. Materiały edukacyjne*, Wrocław.
- Gębał P., 2016, *Od dydaktyki tekstów specjalistycznych do dydaktyki potrzeb i działań komunikacyjnych. Kierunki i koncepcje dydaktyki specjalistycznej*, „Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 23, s. 19–33.

- Handzel A., 2014, *Content and language integrated learning jako metoda ułatwiająca przełamywanie bariery komunikacyjnej w nauczaniu języków obcych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 21, s. 145–152.
- Janowska I., Lipińska E., Rabiej A., Turek P. (red.), 2011, *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*, Kraków.
- Kłoskowska A., 2005, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa.
- Lister J., 1993, *Prawa człowieka. Jak o nich uczyć*, Fundacja Edukacja dla Demokracji, Warszawa.
- Malinowski B., 2006, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa.
- Okoń W., 2001, *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 3, Warszawa.
- Pacholski M., Słaboń A., 2001, *Słownik pojęć socjologicznych*, wyd. 2, Kraków.
- Pieńkos J., 1999, *Podstawy juryslingwistyki: Język w prawie – prawo w języku*, Warszawa.
- Podsiadło-Daciewicz I. (red.), 2005, *Antydyskryminacja. Pakiet edukacyjny*, Warszawa.
- Rzeszutko-Iwan M., 2016, *Przekaz wiedzy, czyli nauczanie specjalistycznej odmiany języka – w kontekście pedagogiki CLIL*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 23, s. 97–113.
- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Wróblewski B., 1948, *Język prawny i prawniczy*, Kraków.
- Strony internetowe:
Deklaracja praw dziecka: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1959.html> (dostęp: 8.09.2021).
Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1960.html> (dostęp: 20.04.2020).
Materiały graficzne: <https://pixabay.com/pl/> (dostęp: 20.04.2020).
Powszechna deklaracja praw człowieka: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp: 20.04.2020).
Powszechna deklaracja praw człowieka w różnych językach: <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/SearchByLang.aspx> (dostęp: 20.04.2020).
Projekt Angélikę Dass pt. „Humanae”: https://www.ted.com/talks/angelica_dass_the_beauty_of_human_skin_in_every_color/transcript?language=pl (dostęp: 20.04.2020).
Zielonogórskie Towarzystwo Edukacyjne „Civilitas”: <http://civilitas.org.pl/> (dostęp: 20.05.2020).

Magdalena Jurewicz-Nowak

**FROM A LANGUAGE TEACHER'S WORKSHOP. APPLICATION
OF KNOWLEDGE ABOUT HUMAN RIGHTS IN CLASSES OF POLISH
AS A FOREIGN LANGUAGE AT A1 LEVEL**

Keywords: teaching Polish as a foreign language, content and language integrated learning, human rights in Polish, teaching aids

Summary. The article deals with the issue of adaptation of knowledge about human rights in Polish as a foreign language at the beginner level. It presents the possibilities of using a foreign language as a tool to acquire knowledge in the field of human rights. The purpose of the article is to present examples of sample exercises. The material basis is legal documents: Universal Declaration of Human Rights (1948), Declaration of the Rights of the Child (1959) and the Convention on Combating Discrimination in the Field of Education (1960). The concept of the classes uses the CLIL didactic approach (integrated subject and language teaching).